

سنت های روزه داری آذربایجان شرقی در گذر تاریخ

مردم آذربایجان شرقی که به صبغه مذهبی و فرهنگی در ایران شناخته شده اند همواره آیین ها و سنت های ماه مبارک رمضان را با احترام، آداب و رسم های محلی خاص برگزار می کنند.

مردم آذربایجان شرقی که به صبغه مذهبی و فرهنگی در ایران شناخته شده اند همواره آیین ها و سنت های ماه مبارک رمضان را با احترام، آداب و رسم های محلی خاص برگزار می کنند.

مردم هر منطقه از ایران زمین، جدای از انجام فرایض مذهبی و مناسبت های ویژه رمضان، آداب و رسوم خاص را نیز دارند و برگزاری آداب و سنن ویژه در استان ها و مناطق مختلف کشور به نوعی وابسته به تاریخ، سنت و فرهنگ آن منطقه است.

آداب و رسوم هر منطقه ای آئینه تمام نمای تاریخ، فرهنگ، تمدن، اعتقادات، دین و مذهب آن منطقه است و در 'اوروشلخ' (ماه رمضان) این آداب و رسوم نسبت به عرق دینی آذربایجان شرقی و صبغه فرهنگی و مذهبی منطقه از تنوع و جذابیت های خاصی برخوردار است.

'اوروشلخ'، 'رمضان' در لغت از 'رمضاء' به معنای شدت حرارت گرفته شده و به معنای سوزانیدن است، زیرا که در این ماه گناهان انسان بخشیده می شود.

در آذربایجان شرقی نیز مردم ماه رمضان را ماه پرورش و اصلاح نفس و تقویت باورهای دینی و ترویج امور معنوی می دانند.

در این ماه برخی از آداب و سنت های مردم آذربایجان شرقی متمایز از دیگر مناطق کشور بوده و در آن سنت های 'قاباخلاما' و 'کیسه دوزی' با گذشت قرون همچنان پابرجاست.

** قاباخلاما (استقبال - پیش دستی)

مردم آذربایجان شرقی از نیمه ماه شعبان خود را برای استقبال از ماه رمضان آماده می کنند.

مردم با نظافت و خانه تکانی، از چند روز مانده به ماه رمضان به پیشواز این ماه می روند که در زبان محلی به آن 'قاباخلاما' (استقبال) می گویند.

قاباخلاما، سنتی است که حتما باید پیش از ماه رمضان اجرا شود تا همه جا برای حضور در میهمانی بزرگ خداوند آماده و پاکیزه باشد.

در این میان نظافت و غبارروبی مساجد با همکاری مردم و روحانی محل از اعمال قطعی است که از سال های دور انجام می شود.

در غروب روز آخر ماه شعبان مردم به پشت بام ها و بلندی ها می روند تا ماه را رؤیت کنند، امروزه با نفوذ رسانه در بیشتر نقاط ایران این امر برای مردم آسان شده است.

** پیشواز (استقبال از رمضان)

مردم آذربایجان شرقی یکی دو روز مانده به فرا رسیدن ماه رمضان به استقبال این ماه می روند و علاوه بر خانه تکانی، غبارروبی مساجد و سایر آیین های استقبال، به لحاظ روحی و فکری خود را با روزه گرفتن آماده ماه رمضان می کنند که در اصطلاح محلی به آن 'پیشواز' می گویند.

**** رویت هلال ماه و نگاه کردن به آئینه**

پیشینه رویت هلال ماه در روستاهای آذربایجان شرقی حکایت جالبی دارد؛ پیش از اینکه رادیو و تلویزیون وارد جامعه ایران شود، روستاییان برای رویت هلال ماه به پشت بام ها می رفتند و ساعت ها منتظر می ماندند.

همزمان با آنها چندین سوار به روستاها و شهرهای اطراف می فرستادند تا خبر رویت هلال ماه را بیاورند.

از دیگر باورهای منطقه آذربایجان شرقی در خصوص رویت هلال ماه این بود که بزرگترها بعد از رویت هلال ماه رمضان، به چهره یک کودک معصوم یا یک فرد مومن و نمازخوان نگاه می کردند و اعتقاد داشتند که نگرستن به صورت آدم های بی نماز و روزه خوار، خوش یمن نیست.

نگاه کردن به آئینه و فرستادن صلوات بر محمد و آل محمد (ص) بعد از رویت هلال ماه هنوز هم به عنوان یک رسم در بین پیرمردان مناطق روستایی استان مرسوم است.

این عادت بر این اعتقاد مبتنی است که باید در ماه رمضان دل مومن همچون آئینه صاف و روشن باشد و از ناپاکی ها پاک شود.

پیرمردان برای این منظور همواره آئینه کوچکی در درون جیب خود داشتند و بعد از اینکه خود به رویت آئینه می پرداختند، با فرستادن صلوات چندین بار آئینه را به دور خود و اهل خانواده می چرخاندند.

هر چند این رسم در سالیان اخیر به دلیل توسعه رسانه های گروهی، موضوعیت خود را از دست داده اما هنوز هم بسیاری از پیرزنان و پیرمردان روستانشین به این کار مبادرت می کنند.

**** پیشواز از روحانی**

پیشتر همچنین قبل از آغاز ماه رمضان از طرف مردم روستاهایی که روحانی نداشتند، نمایندگان به نزد امام جمعه های شهرها فرستاده می شد و از آنها درخواست می کردند که یک روحانی را به نمایندگی از خود به روستا بفرستند.

روحانی فرستاده شده را با سلام و صلوات به روستا می بردند و هر شب در خانه ای مهمان می شد تا ماه رمضان به پایان برسد.

**** تبریک حلول ماه رمضان**

در برخی از مناطق آذربایجان شرقی هم به دنبال حلول ماه رمضان، مردم به خانه علما و بزرگان دینی رفته و فرا رسیدن بهار قرآن را به آنها تبریک می گویند.

**** تسلیت به خانواده تازه درگذشتگان**

یکی از نخستین مراسم مورد توجه مردم آذربایجان شرقی در ماه میهمانی خدا این است که افراد فامیل، دوستان و آشنایان به منزل خانواده های داغداری که بستگان خود را به تازگی از دست داده اند رفته و به آنها تسلیت می گویند.

آذری ها ماه رمضان را عید می دانند زیرا سنت تسلیت به بازماندگان یک متوفی ویژه اعیاد است به این صورت که هر گاه فردی در فامیل یا آشنایان فوت شود سایر بستگان در اولین عید پیش رو برای تسلی خاطر بازمانده و آرزوی این که از این پس

شادی در آن خانه جاری باشد، به خانه متوفی می روند.

****نزیه**

مردم آذربایجان شرقی با خانه تکانی به استقبال ماه رمضان می روند و یکی دو روز مانده به آغاز ماه رمضان مردم روستاهای آذربایجان شرقی فطیری به نام 'نزیه' درست می کنند.

نزیه یک نوع نان محلی مغزدار است که روی آن با چنگال و ته استکان نقش بندی می شود. این فطیر از شیرینی های مخصوص ماه رمضان است.

****بیدار کردن برای اوباشدان (سحری)**

در قدیم الایام در این استان مردم برای بیدار شدن برای (اوباشدان) سحری ماه رمضان از روش های گوناگونی از جمله بانگ خروس، صدای نقاره، طبل و شیپور و کوبیدن دیوار همسایه استفاده می کردند که امروزه این رسم نیز با توسعه وسایل ارتباط جمعی بسیار کمرنگ شده است.

امروزه نیز برای بیدار شدن برای اوباشدان (سحری) با وجود استفاده از ساعت های زنگدار به همسایه ها و آشنایان نیز می سپارند که در صورت روشن نبودن چراغ خانه با تلفن یا با زدن زنگ خانه آنها را بیدار کنند.

برخلاف مراسم افطار در آذربایجان شرقی، آداب و رسوم سحری بسیار ساده و سبک است. بیشتر مردم به هنگام سحر از غذاهای سبک مانند کره و پنیر و ماست استفاده می کنند. چای نیز یک پای ثابت سفره سحری است.

****افطاری**

در شب دوم ماه رمضان نیز رسم بر این است که اعضای کوچک خانواده مانند پسرها و دخترها و عروس ها و دامادها به خانه بزرگترها رفته و افطار می کنند.

افطاری دادن یکی از رسوم ویژه این ماه در آذربایجان شرقی است به ویژه اینکه این رسم در تبریز از رونق بسیاری برخوردار است.

میهمانی افطار با دعوت قبلی مرسوم است به طوری که امروزه دعوت میهمانان از اواسط ماه شعبان آغاز می شود. در برخی از خانواده های پرجمعیت وضعیت به گونه ای است که به غیر از یکی دو روز، اعضای یک خانواده تمام افطاری های ماه رمضان را در منازل دوست و فامیل مهمان هستند.

****سفره های افطاری**

سفره های افطاری به ویژه در تبریز از تشریفات خاصی برخوردار بوده به طوری که تنوع غذایی و رنگینی این مراسم در دیگر نقاط کشور به چشم نمی خورد.

مردم آذربایجان شرقی عقیده دارند افطاری از بقیه میهمانی ها جدا بوده و از صفای خاصی برخوردار است.

بانوان آذری همواره به کدبانویی شهره اند اما در ماه رمضان همه سعی می کنند بالاترین درجه هنر آشپزی و سفره آرایی خود را

به نمایش گذارند.

تنوع غذایی و تزیین سفره های افطاری در این ماه بسیار قابل توجه است. سوپ یا آش همواره یک پای ثابت غذاهای آذربایجان شرقی است. برنج و خورش های مختلف بسته به توان خانواده ها از کباب و مرغ گرفته تا قیمه و قورمه سبزی مورد استفاده قرار می گیرد.

پیش غذا هم از عناصر مهم سفره افطاری است که در این میان فرنی، شیر برنج، انواع دلمه، کتلت، کوکو، سالاد، ختایی، اهری، حلوا، خرما و انواع مربا بیشتر مورد استفاده قرار می گیرند.

وجود خرما و نمک در سفره افطاری از ملزومات محسوب می شود زیرا عقیده مردم منطقه بر این است که افطاری حضرت امیر (ع) با خرما آغاز می شد و بر این موضوع اصرار وجود دارد.

در برخی نقاط آذربایجان شرقی، سفره افطاری بسیار ساده بوده و از خرما، شیر و پنیر و ماست تشکیل می شود. البته باید به این نکته اشاره کرد که در این مناطق سفره شام با اندکی وقفه از مراسم افطار پهن شده و غذاهای مفصل در این لحظه در سفره پدیدار می شوند.

-**احیا گجه لری (شب های احیا)

مراسم شب های احیا (احیا گجه لری) در آذربایجان شرقی از روحانیت و معنویت خاصی برخوردار بوده و مردم این منطقه تلاش می کنند از فیض این شب ها بی نصیب نمانند.

در آذربایجان شرقی مردان در مساجد تا به سحر به دعا و نیایش مشغولند و زنان نیز بیشتر به نوبت در خانه یکی از همسایگان جمع شده و به مراسم ویژه این شب ها می پردازند و یا همچون مردان در مساجد شب زنده داری می کنند.

**انفاق و احسان

مردم تبریز علاقه خاصی به انفاق و احسان در ماه رمضان دارند. پخش مواد غذایی به صورت غیر مستقیم، افطاری در محلات فقیرنشین، قرض الحسنه، توزیع کفش و لباس در مدارس، افطاری به دانش آموزان فقیر به همراه اولیای آنها از رسوم تبریزی ها در ماه رمضان است.

از نکات جالب توجه ماه رمضان، رعایت حرمت این ماه از سوی هموطنان ادیان دیگر ساکن در تبریز است که این موضوع از سالیان دور همواره مورد توجه بوده است.

**رمضان در شهرستان های آذربایجان شرقی

برخی مراسم، آیین ها و سنت های ماه رمضان در آذربایجان شرقی متداول است که ویژه یک منطقه و حتی یک روستا به شمار می آید.

در کتاب 'وفاق اجتماعی در آذربایجان شرقی' نوشته فهیمه حسین زاده در مورد مراسم روستاهای حومه شهرستان شیبستر آمده است: از جمله مراسم ویژه این منطقه در ماه رمضان این است که روز پانزدهم این ماه، جوانان درب خانه ها را می کوبند و با شعر به زبان محلی می گویند: 'پانزدهم ماه رمضان میهمان شماییم'. در این هنگام صاحبخانه سنج و گردو به آن ها می دهد و برخی نیز که خسیس ترند با یک سطل آب آنها را میهمان می کنند.

'ابراهیم حق پرست'، در مجموعه پژوهشی رمضان در فرهنگ مردم می نویسد: در برخی از روستاهای استان آذربایجان شرقی

از جمله حومه شبستر، مراغه، تسوج و اهر مراسم کیسه دوزی در روزهای خاص این ماه متداول است.

آخرین جمعه ماه رمضان، 27 ماه رمضان یا آخرین پنجشنبه این ماه روزی است که در نقاط مختلف استان، زنان و دختران گرد هم آمده و هر خانواده برای خود کیسه ای می دوزد.

سپس مقداری پول در این کیسه ها می گذارند و بر آن دعا خوانده فوت می کنند و آن را تا سال دیگر در صندوقچه خود نگاه می دارند.

این کیسه را 'برکت کیسه سی' یا کیسه برکت نامیده و اعتقاد دارند بدین صورت هرگز دچار فقر و بی پولی نخواهند شد.

در برخی از روستاهای آذربایجان شرقی، جمعه آخر ماه رمضان زنانی که بچه دار نمی شوند هنگام عصر به مسجد رفته و دو رکعت نماز حاجت به جا می آورند، سپس از مسجد خارج شده و به منزل هفت زن که اسم آنها فاطمه است، رفته و از هرکدام یک تکه پارچه می گیرند. آنها از پارچه های یاد شده پیراهنی بچه گانه به نام پیراهن فاطمه دوخته و نزد خود نگاه می دارند و عقیده دارند تا ماه رمضان سال آینده حتما بچه دار خواهند شد.

در توابع شهرستان مراغه نیز رسم بر این است حدود دو هفته مانده به ماه رمضان، هر خانواده بسته به توان خود حیوانی قربانی کرده و گوشت آنرا پخته و در یخچال یا به صورت سنتی (قورما) نگاه می دارند.

این خانواده ها تا پایان ماه رمضان در مراسم سحر و افطار از گوشت حیوان قربانی شده استفاده کرده و عقیده دارند برکت خانه آنها افزایش می یابد.

****فطریه**

در آخرین روز ماه رمضان سرپرست خانواده ها در آذربایجان شرقی با محاسبه میزان فطریه افراد آن را از قوت سالانه یا از پول توی جیب جدا کرده و در محل خاصی قرار می دهد.

فطریه در روستاها شامل آرد یا گندم می شود که سرپرست خانواده آن را در پشت در و در داخل منزل قرار می دهد که در اولین فرصت به افراد فقیر و مستمند تحویل دهد.

****خداحافظی با رمضان**

در برخی از مناطق روستایی و شهری آذربایجان شرقی در روز پایانی ماه رمضان بعد از ادای فریضه مغرب و عشا، آیین خداحافظی ماه رمضان برگزار می شود که این آیین شامل نمازهای مستحبی و دعاهاست.

در میان برخی از مردم آذربایجان شرقی رسم است که مادر خانواده، کاسه ای را پر از گندم می کند و از بزرگ تا کوچک بر روی آن دست می زنند.

همه سعی می کنند در هنگام اعلام عید در خانه های خود باشند تا فطریه شان به گردن کس دیگری نیفتد، مردم استان معتقدند که باید فطریه را در همان روز اول ادا کنند.

****نماز عید فطر**

بعد از برگزاری با شکوه نماز عید فطر مردم به دید و بازدید می روند و به خصوص به کسانی سر می زنند که 'اول بایراملاری' یعنی عید نو آنهاست؛ خانواده هایی که تازه درگذشته دارند شامل این دید و بازدید و عید می شوند که با چایی و خرما پذیرایی

می شوند.

اما هلال ماه شوال که به بام باختر آسمان نقش بست، حلول شوال و پایان رمضان حتمی است و فردایش عی دفر است و شادی و نشاطی دیگر و به شکرانه توفیق یکماه روزه داری و منزلت در جوار محبت پروردگار را جشن و سرور و شادمانی خانواده ها را در بر می گیرد.

با مطالعه مراسم ویژه ماه رمضان در آذربایجان شرقی این نکته بیشتر نمایان می شود که سنت های ماه بهار قرآن حتی بیشتر از مراسم بهار طبیعت مورد اقبال و احترام عمومی است.

مردم آذربایجان شرقی ماه رمضان را همواره غنیمتی برای آمادگی بیشتر برای یازده ماه بندگی خداوند در ادامه سال می دانند.